

► **Duela ia 30 urte** ikusi nuen lehen aldiz BAT Aldizkariko zenbaki monografiko honetan aztergai izango dugun euskararen erabilerari buruzko *kale-neurketaren* edo —ikerketaren hasierako prototipo bat. 1983ko udan izan zen, Usurbilgo Santa Ixabel jaietan (Gipuzkoa). Itxaropen eta zirrara handiko urtea zen euskararen suspertzeari zegokionez: Euskararen Legea (1982) onartu berria zen, eta euskara hizkuntza koofizial izendatu zuten Euskal Autonomia Erkidegoan, gaztelaniarekin batera. Usurbilgo gazteek, jaiak antolatzean,

hizkuntzaz kontzientziatzeko kanpaina bat erantsi nahi izan zuten ospakizunetan. Euskara esparru berrietara zabaltzen ari zen, eta instituzioen babesaren lortzen, Francoren diktaduraren ondoren, baina benetan zenbat erabiltzen zen euskara eguneroko bizitzan? Garai hartan, ikerketa etnografikoak egiten ari nintzen Usurbilen, eta ikusi nuen bertako euskaltzaleak datuak jasotzen ari zirela, SIA-DECO euskal ikerketa-erakunde independentearen laguntza teknikoarekin, ikusteko zenbat erabiltzen zen euskara eta zenbat gaztelania eremu publikoetako elkarrizketetan. Herri txiki horretako kale nagusietako elkarrizketetan zer hizkuntza erabiltzen zen entzuteko eta jasotzeko metodoa erabili zuten behatzaileek. Behin datuak eskuratuta, euskararen erabileraren emaitza txarrak herriko plazan jarri zituzten jaiak iraun bitartean, de-

Agurra

Jacqueline Urla

Massachusettsko Unibertsitatea, Amherst

nek ikus zitzaten. Estatistikez gain, eskolako haurrek margotutako horma-irudi zoragarri bat zintzilikatu zuten, jaietan euskara erabiltzera dei egiten zuena.

Oker ez banago, kale-neurketa bihurtuko zenaren lehenengo saioa izan zen, edo lehenengoetako bat. Hizkuntza-erabileraren neurketa estatistikoak baliatzeko modu herriko horrek bultzatuta, erabaki nuen soko-nago aztertzea zer eginkizun zuten estatistikek Euskal Herriko nahiz handik kanpoko egungo gizarte-errealitateak definitzeko eta eztabaidatzeko nonahiko tresna eraginkor gisa (Urla 1993; 2012). XX. mendearen hasierara atzera eginda, ikusi nuen euskaldunek

aspaldidanik erabiltzen zituztela neurketa estatistikoak, beren gizarte-errealitatea modu objektiboagoan ulertzeko, bai hizkuntzaren aldetik, bai osasun publikoaren aldetik, bai ekonomiaren aldetik (Urla 1989). Gaur egun zentzuz gobernatzeko beharrezko baliabidez hartu zituzten estatistikak hasiera-hasieratik. Euskararen defentsaren alorrean, etengabe egin izan dira neurketak; izan ere, euskaldunen itxaropena zen zentzuzko irizpideen arabera egindako neurketa kuantitatiboek hautsi egingo zutela euskaltzale askoren ustez egoera linguistikoa behar bezala neurtzea zailtzen zuten uste eta ideologia politikoaren lotura (ikus SIADCO 1979). Egia esan, European dauden hizkuntza gutxitu ugarien artetik, demolinguistikan duen tradizio sendoa eta etengabeagatik gailentzen da euskararen defentsa.

► Kale-neurketa tradizio horren zati da. Baina, era berean, aparteko bide bat irekitzen du, hizkuntzaren erabilerari zuzenean behatzea hartzen baitu ardatz, alde batera utzita hiztunek beraiek betetzeko txostenen ohiko metodoa. SIADECOn kide Iñaki Larranagak 1983an esan zidanez, kale-neurketaren helburua zen euskarak eremu publikoetan zuen erabileraren *argazki bat ateratzea*. Zergatik neurtu erabilera? Zergatik da horren garrantzitsua eta zergatik neurtu behar da behaketaren bidez? Zertarako balio du horrek?

Hizkuntza gutxituez ari garenean, adituek badakite *hiztun* kopurua engainagarria izan daitekeela askotan. Gehiengoaren hizkuntzara egokitzeko beharra ezartzen duten estigmatizazioen, debekuen eta hizkuntza-ideologiaren ondorioz, gutxiengoaren hizkuntzaren erabilera publikoa oso mugatua izaten da askotan (Woolard 1989). Hori dela eta, litekeena da hizkuntza gutxitu bateko gaitasunen neurketa oso adierazle ahula izatea hizkuntzak komunikazio-bide gisa duen indarra neurtzeko. Era berean, badakigu ingurune sozial eta politikoak baldintzatu egiten dituela hiztunak, hizkuntzari buruz dituzten ezagutzak adierazteko orduan, bai eta erabilera kalkulatzeko orduan ere (Bourhis eta Sachdev 1984). Egia da era guztietako portarekin gertatzen dela hori, baina hizkuntza gutxituen erabilera adieraztean distortsioa handiagoa izan daiteke, nik *eskala desbideratuaren* fenomeno deritzodanaren ondorioz. Era guztietako gutxiengoaren presentziari buruz ematen diren iritzietan ikus daiteke fenomeno hori emakumeak, sexu- eta arraza-

gutxiengoak, edota hizkuntza gutxituetako hiztunak. Eremu publiko batean, ikuspuntu objektibo batetik begiratuta, gutxiengoaren ehuneko txiki bat dagoenean, askotan ehuneko hori benetan zena baino handiagoa gogoratzen da gero. 20 gizonezko zuriz osatutako talde batean bizpahiru beltz, emakume edo gay baldin badaude, talde *integratua* zela gogoratuko dute gero. Hizkuntzari dagokionez ere, hitz enblematiko bat edo noizean behin esaldi bat erabiltzea nahikoa izan daiteke gehiengoaren hizkuntzako hiztun batek interakzioa edo ekitaldia gutxiengoaren hizkuntzan gertatu dela gogoratzeko (Hill 2008).

Behaketa-metodoek, akatsak izan ditzaketan arren, hutsune hori betetzeko aukera ematen dute. Eremu publikoetako hizkuntza idatziari buruzko informazioa ematen duten paisaia linguistikoen neurketekin gertatzen den moduan (Landry eta Bourhis 1997), ahozko hizkuntza ere behaketetan oinarrituta neurtzeak hiztunen pertzepzioetik aske dauden datuak ematen dizkigu. Neurketa horri esker, informazio ugari lor dezakegu, datuen abiapuntu bat eduki dezakegu denborak aurrera egin ahala datuak alderatu ahal izateko, eta hiztunek betetako txostenekin alderatzeko eta haien osagarritzat erabiltzeko moduko

datuak izan ditzakegu eskura. Hizkuntza-antropologian, eta batez ere komunikazioaren etnografian, behaketaren bidez eskuratutako datu ugari erabiltzen dira, uste delako hiztunek konturatu gabe dauzkaten joera eta portaera asko eman ditzaketela ezagutzera. Adibidez, hiztunek askotan ez dituzte *entzuten* zenbait hizketa-doinu, ez dituzte nabaritzen kode-aldaketak eta ez dute behar bezala neurtzen zenbatetan kentzen dieten hitza besteei. Dialekto-aldaketei buruzko ikerketek erakutsi dutenez, behaketaren bidez lortutako datuak lagungarriak izan daitezke gertatzen ari diren gizarte-aldaketak identifikatzeko, gizarte-eragileek eta ikertzaileek aldaketa horiek hauteman baino lehen.

Beraz, arrazoi sendo ugari genituen hizkuntza-erabilerari buruzko informazioa bildu nahi izateko, eta informazio hori behaketaren bidez biltzeko. Nolanahi ere, ez geneukan horretarako modu egokirik. Eta hor sortzen da alor honetan aitzindaria den kale-neurketaren beharra. Hizkuntzak eremu publikoetan duen erabilerari buruzko datu kuantitatiboak jasotzeko modu bat da kale-neurketa. Oso garrantzitsua da azpimarratzea eremu publikoetako erabilera aztertzen duela. Argi dago ikuspegi horrek zerikusia duela, neurri batean, faktore pragmatikoekin: azken finean, ikertzaileentzat errazagoa da eremu publikoetara iristea. Baina hizkuntzak eremu publikoetan duen erabilera aztertzeko ikuspegiak zerikusia du, halaber, hizkuntza suspertzeko mugimenduak aspaldidanik

duen helburu batekin: euskara hizkuntza publiko bihurtzearekin erabilera orokorrerako hizkuntza bat, talde etniko batera edo gizarteko arlo jakin batzuetara soilik mugatzen ez dena (Woolard 2008; Gal eta Woolard 2001). Euskararen eta katalanaren inguruko mugimenduen kasuan, hizkuntza horiek hizkuntza publiko bihurtzea izan da, neurri handi batean, hizkuntzaren normalizazioaren esanahia. Bi hamarkadatik gorako tarte honetan aldian-aldian egin izan diren kale-neurketei esker, zenbait *argazki* ditugu, eta alderatu egin ditzakegu. Alde horretatik, euskara sustatzeko politikak eta hezkuntza-politikak euskara hizkuntza *publiko* bihurtzeko helburu jakin horretan zer eraginkortasun izaten ari diren ikusteko barometro gisa erabil ditzakegu *argazkiak*.

Tresna berritzaile hau (kale-neurketa) da, nik dakidala, era horretako tresna bakarra. Euskaltzale eta ikertzaile boluntarioek sortu zuten, hizkuntza-gaitasunaren, hizkuntzaren defentsaren eta benetako hizkuntza-erabileraren arteko aldeari buruzko informazioa eskuratzeko. Egiteko izugarria da, eta zazpi euskal probintzietara zabaltzen da. Kale-neurketa sortu eta etengabe hobetu izanak argi uzten du zer indar duen eta zer berrikuntza dakarren hizkuntzaren defentsak Euskal Herrian gobernutik kanpo. Tresna horren historiak erakusten digu, halaber, aurrerapauso positiboak egin direla hizkuntzaren defentsan. Hasierako urteetan, euskarari buruzko politika ofizialak ez zuen kontuan hartu kale-neurketa, zalantzan jarri zuen haren baliozkotasun zientifikoa, eta ez zituen ia inoiz edo inoiz onartu neurketaren emaitzak gobernuak hizkuntzaren egoerari buruz egindako txostenetan. Pozik esan dezaket hori dagoeneko ez dela gertatzen, eta, oro

- ▶ har, gobernuko eta gobernuz kanpoko hizkuntza-ikertzaileek harreman hobea dutela eta lankidetzan aritzeko prest daudela. Aniztasun hori eta elkarrekiko errespetu hori seinale onak dira euskal soziolinguistikaren eta hizkuntza-politikaren etorkizunerako.

Ikerketa honen bidez, euskaldunek beste hizkuntza-komunitate batzuetara zabalduko dute lankidetzarako espiritu hori, eta ezagutzera emango dute kale-neurketaren metodologia, beste testuinguru batzuetan probatu eta erabil dadin. Ziur nago hizkuntzaren alde lanean ari diren beste talde batzuei ere lagungarri izango zaiela. Nolanahi ere, beharrezkoa da metodologia honen mugak ere kontuan izatea. Lehenik eta behin, eskala zabalean datu kuantitatiboak lortzeko balio du neurketa honek. Bere diseinuagatik, ezin ditu hauteman hizketaren ezaugarri txikiak, hala nola kode-aldaketa eta elkarrizketetan sarri gertatzen diren beste hizkuntza-alternantzia batzuk, batez ere gutxiengoaren hizkuntzaren testuinguruetan edo zenbait hizkuntza dauden testuinguruetan gertatzen direnak. Hizketa-jardunaren konplexutasuna murriztu egiten du ezinbestean. Argazkia lagungarria da, baina ez du istorio osoa kontatzen. Hizkuntza-erabileraren joerak ulertzeko, beharrezkoa izango da datu horiek hizkuntza-erabilerari buruzko behaketa bidezko beste ikerketa zehatzago batzuekin osatzea komunikazioaren etnografiaren barruan, baldin eta hizkuntza-aukeraketaren eta interakzio linguistikoaren dinamikak ulertu nahi badira.

Bigarrenik, neurketak ematen dizkigun ehunekoek ez dute beren kabuz ezer azaltzen. Denborak aurrera egin ahala hizkuntzaren erabilerak eremu publikoetan zer bilakaera duen ikusteko balio digu. Baliteke arrastoak ematea hizkuntza eremu publiko-

etan erabiltzearekin lotura handiagoa edo txikiagoa duten testuinguruak eta gizarte-taldeei buruz. Adibidez, ikusi ahal izan da haurrak egotea euskara erabiltzearekin lotura zuzena duen faktore bat dela. Baina, emaitzak *azaltzeko*, beharrezkoa da, berriro ere, datu horiek beste ikerketa sakon batzuekin osatzea, eta aztertzea zein diren dagozkien hizkuntzekin lotutako balio sinbolikoak, hizkuntza-aukeraketa eragiten duten arauak eta sortzen ari den hizkuntza-merkatuari buruzko ikerketak. Garrantzitsua da ez jotzea intuiziora neurketak ematen dizkigun ehunekoak azaltzeko. Euskaldunak ohartu dira, adibidez, matematikoki ez daukala zentzurik euskararen erabileraren ehunekoak euskal hiztunen ehunekoaren parekoa izango dela espero izateak (Martínez de Luna, Isasi eta Altuna 2006). Izan ere, kontuan hartu behar da hiztun horiek eremu publikoetan hizkuntza hori hitz egiten duten beste hiztun batzuk aurkitzeko duten probabilitatea. Horregatik, metodo hau erabili nahi duten guztiei esango nieke euskararen adibideari jarraitzeko, eta ez mugatzeko emaitzak jakinaraztera soilik, baizik eta emaitza horiei buruzko iritziak eskatzeko era guztietako adituei. Neurketaz gain, erabili emaitzak hobeto ulertzen laguntzen duten beste ikerketa-metodo batzuk ere.

Kale-neurketa bat argitaratzen den bakoitzean, hura eztabaidatzeko eta aztertzeo aukera paregabea sortzen da, eta ez dugu hizkuntza-mugimenduari *nota* jartzera mugatu behar. Neurketaren helburua da galdera eta arrasto berriak sortzea, aztertzen jarraitu ahal izateko, eta, hartara, hizkuntzek zenbait hizkuntza dauden testuinguruetan duten bizitza soziala hobeto ulertzen laguntzeko. •

AIPAMENAK

- Bourhis, Richard Y.; Sachdev, Itesh. 1984. "Vitality Perceptions and Language Attitudes: Some Canadian Data". *Journal of Language and Social Psychology*, 3. lib., 2. zk.: 97.-126. or.
- Gal, Susan; A. Woolard, Kathryn. 2001. Constructing Languages and Publics: Authority and Representation. In *Languages and Publics: The Making of Authority*. Manchester (Erresuma Batua) eta Northampton (Massachusetts): St. Jerome Publishing. 1.-12. or.
- H. Hill, Jane. 2008. *The Everyday Language of White Racism*. Malden (Massachusetts): Wiley-Blackwell.
- Rodrigue, Landry; Bourhis, Richard Y. 1997. "Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study". *Journal of Language and Social Psychology*, 16. lib., 1. zk.: 23.-49. or.
- Martínez de Luna, Iñaki; Isasi, Xabier; Altuna, Olatz. 2006. Use of the Basque Language, Key to Language Normalization. In *The Case of Basque: Past, Present and Future*. Azurmendi, M. J.; Martínez de Luna, Iñaki. Andoain: Soziolinguistika Klusterra. 67.-88. or.
- SIADCO. 1979. *Conflicto Lingüístico en Euskadi*. Bilbo: Euskaltzaindia.
- Urla, Jacqueline. 1989. Reinventing Basque Society: Cultural Difference and the Quest for Modernity, 1918-1936. In *Essays in Basque Social Anthropology and History*. Douglas, William A. Basque Studies Program Occasional Papers Series, 4. zk. Reno: University of Nevada Press. 149.-176. or.
- Urla, Jacqueline. 1993. "Cultural Politics in an Age of Statistics: Numbers, Nations and the Making of Basque Identity". *American Ethnologist*, 20. lib., 4. zk.: 818.-843. or.
- 2012. *Reclaiming Basque: Language, Nation and Cultural Activism*. Reno (Nevada): University of Nevada Press.
- Woolard, Kathryn Ann. 1989. *Doubletalk: Bilingualism and the Politics of Ethnicity in Catalonia*. Stanford: Stanford University Press.
- 2008. "Language and Identity Choice in Catalonia: the Interplay of Contrasting Ideologies of Linguistic Authority". In *Lengua, nación e identidad. La regulación del plurilingüismo en España y América Latina*, 303.-324. or. Madrid-Frankfurt am Main: Iberoamericana-Vervuert Verlag.